

Семінар № 4

Тема: Еволюція державного ладу і управління в Стародавньому Римі

План

1. Становлення і розвиток республіканського державного ладу в Давньому Римі (VI-IV ст. до н.е.):

- становлення Республіки;
- боротьба патриціїв і плебеїв, її вплив на формування політичної системи Риму.

2. Римська республіка в III-I ст. до н.е.:

- вплив війн на розвиток політичної системи Риму;
- боротьба диктаторських та республіканських тенденцій у політичному житті в період кризи Республіки (I ст. до н.е.).

3. Державне управління в Римі періоду Імперії. Роль християнства.

Історія Стародавнього Риму охоплює великий проміжок історичного часу: з 753 р. до н.е. до 476 р. н.е., тобто понад 1200 років, протягом яких відбулася еволюція державного ладу і управління від царської влади до Республіки і від неї до Імперії. В історії Риму виділяється кілька етапів: 1) царський період (753 – 510/509 рр. до н.е.), під час якого відбулося становлення держави; 2) період Ранньої Республіки (510/509 – 287 рр. до н.е., коли остаточно сформувалися республіканські інститути влади, рабство набуло класичного характеру, а Рим перетворився на найсильнішу державу Апеннінського півострова; 3) Пізня Республіка (287-31 рр. до н.е.), коли Рим перетворюється на найсильнішу державу Середземномор'я, а в галузі державного управління відбувається перехід від розквіту республіканської форми правління до її кризи, що знайшло своє відображення у встановленні в I ст. до н.е. диктатури Сулли та Цезаря, утворення двох тріумвіратів, гострої боротьби між прихильниками Республіки та її противниками, яка завершилась встановленням Імперії; 4) Рання Імперія (31 р. до н.е. – 284 р. н.е.), коли імператорська влада набула форми принципату, а Рим перетворюється в наймогутнішу державу Стародавнього Світу; 5) у період Пізньої Імперії (284-476 рр.) влада імператора виступає у формі домініату, а у самій державі поступово нарастають кризові явища, які супроводжували розклад рабовласницького ладу, що й призвело до загибелі Західної Римської імперії. Мета даного семінарського заняття – простежити еволюцію державної влади та управління у Римі протягом усієї його історії.

Перед тим, як перейти до першого питання, слід коротко зупинитися на характеристиці першого періоду в історії Риму – царського, щоб уявити собі причини феномену Стародавнього світу – Римської республіки, яка за тривалістю існування, розмірами території та впливом на світову історію того часу не мала рівних. Доцільно коротко зупинитися на виникненні Риму, назвати його перших правителів, дати тлумачення термінів “патриції”, “плебей”, а також уявити важливе положення – витоки республіканського ладу слід шукати в царському періоді (Сенат, коміції), що свідчило про міцні традиції часів первісної військової демократії.

Розповідь про становлення Республіки почнемо з перевороту 510/509 рр. до н.е., коли представники родової аристократії усунули Тарквінія Гордого від влади й утвердили республіканську форму правління, де з самого початку провідне становище зайняли патриції. Далі студенти характеризують основні інститути та посадових осіб Ранньої Республіки: Сенат, коміції, центурії, консули, претори, квестори, едили (зверніть увагу на римське військо).

Подальша еволюція республіканського ладу пов'язана з боротьбою патрициїв і плебеїв. Визначте етапи цієї боротьби (490-287 рр. до н.е.): встановлення посад народних трибунів, наділення плебеїв землею, надання їм права займати державні посади, утвердження писемного законодавства ("Закони дванадцяти таблиць"), введення плебісцитів, право плебеїв одружуватися з патриціями. Докладніше зупиніться на цих правах, зробіть висновок про формування нового нобілітету.

Переходячи до другого питання теми, проаналізуємо війни Риму III-II ст. до н.е. (Пунічні війни – простежте коротко їх хід та наслідки). Важливе значення мав їх вплив на суспільно-політичне життя (зростання кількості рабів, поступова заміна дрібних селянських господарств великими та середніми, поява великого прошарку пролетарів – все це привело до появи у римському суспільстві двох політичних угруповань – оптиматів і популярів. (Чиї інтереси вони виражали? Які їх погляди?). В останній третині II ст. до н.е. великої політичної ваги набуло аграрне питання (проаналізуйте реформи братів Гракхів).

У I ст. до н.е. посилювалися диктаторські тенденції в політичному житті країни, в результаті чого виникла диктатура Сулли, змова Катиліни, диктатура Цезаря, два тріумвірати. Боротьба диктаторських та республіканських тенденцій стала підґрунтям для цілої смуги громадянських воєн, які й призвели до падіння Республіки. Дайте більш детальний опис цих подій.

Державне управління в Римській імперії за півтисячоліття виступило у двох формах: принципату і домініату. Покажіть відмінності між цими двома формами правління на основі їх аналізу. Дайте тлумачення термінів "принцепс" і "домінус", встановіть причини перетворення християнства у державну релігію. Зверніть увагу на ту обставину, що в IV ст. розпочався необоротний процес децентралізації влади (поділ на Західну та Східну Римську імперію, посилення влади намісників провінцій, напади варварів, загибель Західної Римської імперії).

Доповідь: "Диктатура Цезаря" (за книгою: Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1990).

Термінологічний словник: сенат, коміції, центурія, триба, патрицій, плебей, республіка, народний трибун, консул, претор, квестор, едил, імператор, диктатура, тріумвірат, плебісцит, нобілітет, принципат, домініат, імперія.

Дати, обов'язкові для запам'ятовування: 753 р. до н.е. – заснування Риму; 510+509 р. до н.е. – встановлення Республіки; 490 р. до н.е. – введення посади народних трибунів; 264-241 рр. до н.е. – Перша Пунічна війна; 218-201 рр. до н.е. – Друга Пунічна війна; 216 р. до н.е. – битва при Каннах; 149-146 рр. до н.е. – Третя Пунічна війна; 133-122 рр. до н.е. – діяльність братів Гракхів; 74-71 рр. до н.е. – повстання рабів під проводом Спартака; 49-44 рр. до н.е. – диктатура Цезаря; 31 р. до н.е. – 284 р. н.е. – період Ранньої Республіки (принципату); 313 р. – Міланський едикт; 395 р. – поділ Римської імперії на Східну і Західну; 476 р. – падіння Західної Римської імперії.

Обладнання семінарського заняття: історичні карти "Зростання території Римської республіки у III-II ст. до н.е." і "Зростання території Римської імперії у I-II ст. н.е."

Література

1. Гончар Б.М. Всесвітня історія: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2001.
2. Плутарх. Сравнительные жизнеописания. – М., 1990.
3. Светоний Транквилл. Жизнь 12 цезарей. – М., 1986.
4. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1996.
5. История древнего мира / Под ред. Ю.С. Крушкоч. – М., 1997.
6. История Древнего Рима / Под. ред. А.Г. Бокщанина, В.И. Кузицина. – М., 1971.

7. Ковалев С. История Рима. – Л., 1990.
8. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М.: Высшая школа, 1990.
9. Тойнби А.Дж. Цивилизация перед судом истории. – М. – СПб., 1996. – С. 42-51, 134-154, 189-194.
10. Всемирная история / Под ред. акад. Г.Б. Поляка, проф. А.Н. Марковой. – М., 1996.